OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osasto
Siviilioikeus
Lainsäädäntöneuvos Riitta Haapasaari
Lainsäädäntöneuvos Jussi Päivärinne

Vastine

23.11.2022

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksista Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiveiksi tuotevastuusta ja tekoälyyn liittyvästä vastuusta (U 82/2022 vp)

Seuraavassa kommentoidaan valiokuntakäsittelyssä esiin tulleita seikkoja käännetyn todistustaakan ja ns. pre-trial discovery -menettelyn osalta. Valiokunnan kuulemat asiantuntijat ovat pääosin puoltaneet U-kirjelmässä (U 82/2022 vp) esitettyjä näkemyksiä ja valtioneuvoston kantaa. Vastineena oikeusministeriö esittää kunnioittavasti seuraavaa.

1 Käännetty todistustaakka

Lausunnoissaan lakivaliokunnalle Kilpailu- ja kuluttajavirasto, Kuluttajaliitto sekä apulaisprofessori Mika Viljanen esittivät käännettyä todistustaakkaa vaihtoehtona direktiiviehdotusten vaikeaselkoisille ja tulkinnanvaraisille todistelusäännöksille. Tällöin esimerkiksi kuluttajalla ei olisi näyttötaakkaa siitä, että tuote on viallinen ja aiheutunut vahinko on syy-yhteydessä kyseiseen vikaan, vaan valmistajan olisi osoitettava, ettei tuote ole viallinen eikä vahinko ole aiheutunut siitä.

Oikeusministeriö: Komissio järjesti direktiiviehdotusta valmistellessaan julkisen kuulemisen, jossa yhtenä mahdollisena vaihtoehtona esitettiin nykyisen

Postiosoite
Postadress
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax
09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet
kirjaamo.om@gov.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

todistustaakkasäännöksen korvaamista käännetyllä todistustaakalla, erityisesti teknisesti monimutkaisten tuotteiden osalta. Kuluttajajärjestöt kannattivat ehdotusta, jonka katsottiin helpottavan korvauksen saamista. Liike-elämän ja teollisuuden järjestöt vastustivat ehdotusta perustellen kantaansa sillä, että nykyinen näyttötaakkasäännös tasapainottaa valmistajille asetettua tuottamuksesta riippumatonta vastuuta. Tuotevastuudirektiiviehdotuksen perusteluissa komissio toteaa, että ehdotuksella pyritään luomaan tasapaino teollisuuden ja kuluttajien etujen välille. Käännetty todistustaakka altistaisi valmistajat nykyistä huomattavasti suuremmille vastuuriskeille ja voisi haitata innovointia, johtaa tuotteiden hintojen nousuun ja heikentää innovatiivisten tuotteiden saatavuutta.

Oikeusministeriö toteaa, että käännetty todistustaakka vaikuttaisi kaikkiin talouden toimijoihin. Se lisäisi todennäköisesti merkittävästi tuotteiden valmistajille ja muille korvausvastuussa oleville tahoille esitettäviä korvausvaatimuksia sekä niiden seurauksena kyseisten tahojen oikeudenkäynti- ja korvauskuluja. Tämä puolestaan aiheuttaisi painetta korottaa tuotevastuuvakuutusten ja oikeusturvavakuutusten hintoja. Yritysten kustannusten kasvaminen aiheuttaisi myös väistämättä tuotteiden hintojen nousua. Tuotevastuuriitojen määrä saattaisi myös lisääntyä tuomioistuimissa sekä tuomioistuimen ulkopuolisissa riidanratkaisuelimissä.

Oikeusministeriö pyrkii direktiivineuvotteluissa vaikuttamaan siihen, että todistustaakkasäännöksiä kehitetään selkeämmiksi ja yksinkertaisemmiksi. Ainakaan tässä vaiheessa oikeusministeriö ei puolla käännetyn todistustaakan sisällyttämistä neuvoteltaviin direktiiveihin.

2 Pre-trial discovery -menettely (ennakollinen editio)

Oikeusministeriön lisäksi useat kuultavat tahot, kuten professori Tuula Linna, apulaisprofessori Mika Viljanen ja Helsingin käräjäoikeus, nostivat kirjallisissa lausunnoissaan ja valiokunnan kuulemisessa esille ns. pre-trial discovery -menettelyn (jäljempänä myös ennakollinen editio) ongelmallisuuden Suomen oikeuden näkökulmasta. Lakivaliokunnan puheenjohtaja on lisäksi esittänyt kysymyksen siitä, miten ennakollinen editio olisi ylipäätään sisällytettävissä kansalliseen lainsäädäntöömme.

Oikeusministeriö: Oikeusministeriö suhtautuu ehdotukseen ennakollisesta editiosta siten kuin U-kirjelmään (U 82/2022 vp, s. 10-11) on kirjattu: ”*Valtioneuvosto suhtautuu lähtökohtaisesti varauksellisesti prosessioikeudellisen sääntelyn yhdenmukaistamiseen*

siltä osin kuin kyse on tekoälyvastuudirektiiviehdotukseen mahdollisesti sisältyvästä, kansallisesti poikkeuksellisesta ns. pre-trial discovery -menettelystä, joka tarjoaisi vahinkoa kärsineelle mahdollisuuden vaatia mahdollisia todisteita nähtäväksi nykyistä laajemmin jo ennen oikeudenkäynnin vireillepanoa. Ehdotettu menettely vaikuttaa kuitenkin tarpeelliselta direktiivin tavoitteiden saavuttamiseksi, ja se on soveltamisalaltaan melko rajattu. Valtioneuvosto katsoo, että jos jatkovalmistelussa pystytään varmistumaan menettelyn riittävästä tarkkarajaisuudesta sekä sopivuudesta kansalliseen prosessisäännöstöön, se voisi olla hyväksyttävissä."

Oikeusministeriön näkemyksen mukaan jokseenkin selvänä voidaan pitää, että tekoälyvastuudirektiivin yhteydessä ehdotettava ennakollinen editio ei sellaisenaan ole sovitettavissa kansalliseen prosessioikeuskehikkoomme. Jos neuvottelujen lopputuloksesta seuraisi se, että jokaisen jäsenvaltion tulisi saattaa voimaan direktiivin säännös, joka edellyttää ennakollisen edition olemassaoloa, edellyttäisi se kansallisesti ainakin osittain uudenlaisten menettelysääntöjen säätämistä lakiin. Alustavasti voidaan arvioida, että esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 7 luvun 3 § ei lähtökohtaisesti vaikuttaisi soveltuvan ennakolliseen editioon (ks. myös esim. HHO 2020:14). Koska kyseessä on soveltamisalaltaan melko rajattu ja vain tiettyjä erityistilanteita koskeva ehdotus, ennakollisen edition sisällyttäminen kansalliseen lainsäädäntöömme voisi olla mahdollista esimerkiksi vastaavin tavoin kuin mitä säädetään todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa annetussa laissa (344/2000).

Direktiivineuvotteluissa oikeusministeriö pyrkii ensisijaisesti saamaan selvyyden siihen, onko ehdotetun kaltainen editiosääntely tosiasiassa välttämätöntä ehdotuksessa lausuttujen tavoitteiden saavuttamiseksi ja onko ehdotettu sääntely, erityisesti kansallisen oikeutemme näkökulmasta, oikeassa suhteessa siitä mahdollisesti aiheutuviin kuluihin ja haittoihin nähden. Jos ennakollisen edition välttämättömyydestä ja sen oikeasuhtaisuudesta ei saada riittävää selvitystä, olisi harkittava esimerkiksi sääntelyn muuttamista optioksi jäsenvaltioille.